

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

Ahi Evran University (Turkey)

TESOL – Ukraine

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В МОВІ І КУЛЬТУРІ

Збірник наукових праць

Київ 2019

УДК 821.09(100)(082)
НЗ5

Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових
НЗ5 праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2019. - 318
с.

ISBN 978-617-7685-68-4

Збірник містить тексти доповідей XII Міжнародної конференції з питань національної ідентичності в мові і культурі, що відбулася 22-23 травня 2019 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

УДК 821.09(100)(082)

Головний редактор:

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

Редакційна колегія:

Е. Акіллі, доктор філософії (Історія), академік

Агі Євран університет, Киршехір (Туреччина)

О. В. Артюшкіна, кандидат наук з лінгвістики, доцент
(Університет Жан Мулен Ліон 3, Франція)

Н. О. Висоцька, доктор філологічних наук, професор
(Київський національний лінгвістичний університет, Україна)

Р. І. Дудок, доктор філологічних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

Ю. Л. Мосенкіс, доктор філологічних наук, професор,
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Україна)

А. І. Раду, кандидат філологічних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

А. В. Чеснокова, професор
(Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна)

О. Г. Шостак, кандидат філологічних наук, доцент
(Національний авіаційний університет, Україна)

С. М. Ягодзінський, доктор філософських наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 15 травня 2019 р.)*

ISBN 978-617-7685-68-4

© Колектив авторів, 2019

© Національний авіаційний університет, 2019

Тетяна Литовченко
Маріупольський державний університет
м. Маріуполь

ЯВИЩЕ «НОВОМОВИ» У РОМАНІ ДЖ. ОРУЕЛЛА «1984»

Перша половина ХХ століття характеризується жвавим процесом створення штучних мов. Цікаво, що в цей же період створюється велика кількість утопій, що стимулює відповідний процес створення антиутопій, каталізатором якого були реалії нового століття. Дана робота присвячена темі «новомови» у романі Дж. Оруелла «1984».

Дія роману відбувається в далекому на момент створення твору 1984 році в Лондоні. Це нині столиця провінції Океанії, яка після революції протягом вже довгих років перебуває в стані війни з усім іншим світом. Головний герой, Уїнстон Сміт, перебуває у досить збентеженому стані духу. По суті, з ним відбувається те, що характерно для героїв класичних антиутопій: він переживає процес «розщеплення свідомості». Він розуміє, що в оточуючому убогому житті немає нічого, що відповідає його словесним гаслам. Сміт ненавидить всевидючого Старшого Брата і не визнає гасел партії. Партія наказує вірити тільки їй, а не власним очам і вухам. Уїнстон здійснює мислезлочин: він починає вести щоденник. Одна з перших його записів говорить: «Свобода – це можливість сказати, що двічі два – чотири» [4, с. 185].

За родом своєї діяльності Уїнстон зайнятий дуже важливою справою. Він виправляє і створює історію, зберігаючи її для

наступних поколінь. З цією метою він переглядає друковані видання, щоденні і які вже стали історією. Уїнстон Сміт замінює і переробляє цифри, думки, прогнози, факти, якщо вони не збігаються з офіційною думкою партії. Він змінює історію, немов чернетку, він пише її заново, переробляючи стільки раз, скільки потрібно.

Про підчищення і переробки потім забувають, і новий виток історії народжується з уже зміненого словесного простору. Брехня стає правдою, яка потім знову підчищається, народжуючи іншу правду-неправду, і так далі. Примітно, що відділ, в якому служить герой, один з підрозділів всесильного Міністерства Правди. Уїнстон Сміт у підсумку дійсно стає одним з усіх, програючи битву з самими собою, тобто, зі своєю збунтованою свідомістю. В даному контексті нам цікаво інше. Оруелл вичерпно демонструє процес переродження свідомості мас завдяки впливу на нього потужного знаряддя – Слова. Для здійснення операцій такого характеру в Океанії розробляється нова мова, названа «новомовою».

Тут і Старший Брат, який зовсім не родич, а найголовніший, який містичним чином звідусіль і завжди дивиться на тебе; тут Міністерство Правди, яке знищує правдиву інформацію, замінюючи її помилковою; Міністерство любові, яке викликає страх, двохвилинки ненависті і т.д. Знайомі, звичні фрази підміняються новими поняттями, що наповнює їх новим змістом і виробляє приголомшливо-гіпнотичний вплив. Переосмислення і словотворчість – інструменти насильства. Особливо сильний вплив на свідомість і підсвідомість надають гасла АНГСОЦу – суспільства, в якому живуть герої Оруелла: «війна – це мир», «свобода – це рабство», «незнання – сила». Основне правило життя Міністерства Правди також виглядає як гасло: «Хто керує минулим, той керує майбутнім, хто керує сьогоденням, той керує минулим». Звідси – потреба у появі і насадженні особливої системи мислення – двозначності, яка являє собою не що інше, як насадження штампів, коригуючих поведінку індивідуумів [4, с. 187].

Штучність мови підкреслюється тим, що теоретичні її основи і постулати, що пояснюють мету і принципи створення, висвітлені автором у спеціальному додатку, який називається «Про новомову». Сам термін – приблизний калькований переклад англійського «Newspeak», слова, вжитого у романі «1984». Новомова, як стверджується в Додатку, «була офіційною мовою Океанії,

призначеною для затвердження ідеології АНГСОЦу (англійської соціалізму). У 1984 р ще ніхто не використовував новомову як єдиний засіб спілкування ні в усній, ні в письмовій мові. На ньому писалися передові статті в «Таймс». Передбачалося, що новомова остаточно витіснить старомову (або звичайний англійський) до 2050 р., але вона посилено поширювалася; члени партії все частіше намагалися використовувати її словник і граматичні форми в повсякденній мові» [2, с. 200].

Новомова покликана «забезпечити знаковими засобами світогляд і розумову діяльність прихильників АНГСОЦу ... і зробити неможливими будь-які інші плини думок», що «досягалося винаходом нових слів, але в основному винятком слів небажаних і тих, що залишилися після очищення від неортодоксальних значень» [2, с. 201].

На слухне міркування М. В. Окс, «Новомова» Дж. Оруелла, вірніше, ставлення до неї є також засобом непрямой характеристики персонажів роману [1, С. 109-112]. Однак не можна не бачити основної відмінності мов вигаданих і «новомови»: остання мізерна, але її бідність принципово концептуальна. Відсутність слова – означає відсутність думки. «Новомова» виконує завдання будь-якого тоталітарного соціуму – це мова, використання якої не вимагає ніяких розумових зусиль. Незмінний, «єдиний зразок перетворення людини на одиницю стада» [1, с. 56].

«Скорочення словника – розглядалося як самоціль, і усі слова, без яких можна було обійтися, підлягали вилученню» («reduction of vocabulary was regarded as an end of itself, and no word that could be dispended with was allowed to survive») [6, p.247], оскільки «новомова була покликана не розширити, а звужити горизонти думки» («Newspeak was designed not to extend, but to diminish the range of thought.») [6, p.247]. Так, один з персонажів роману, колега У.Сміта, філолог Сайм, повинен був «знищувати слова» (здійснювати, як в першоджерелі сказано, «the destruction of words»). Мета цієї операції – прийти до того, що «кожне необхідне поняття виражатиметься одним-єдиним словом зі строго певним значенням, а побічні значення будуть скасовані і забуті» («Every concept that can ever be needed will be expressed by exactly one word with its meaning rigidly defined and all its subsidiary meanings rubbed out and forgotten»)

У додатку до роману, «The Principles of Newspeak» (в перекладі має назву «Про Новомову») наводиться вдосконалений варіант проекту нової мови. Так, його лексика поділена на три складові частини: А (слова, необхідні в повсякденному житті), В (складові слова, спеціально сконструйовані для політичних потреб) і С (науково-технічні терміни) [5].

Словник новомови було складено так, щоб дати точне і часто дуже тонке позначення усілякого змісту, який член партії міг правильно висловити, і в той же час виключити всі інші смисли і навіть саму можливість їх непрямого проникнення. Це досягалося частково винаходом нових слів, але в основному ліквідацією небажаних слів і відсіканням від слів неортодоксальних значень і, по можливості, взагалі другорядних значень [5].

Багато слів зовсім зникли з мови: гордість, справедливість, мораль, інтернаціоналізм, демократія, наука, релігія. Всі їх значення були покриті декількома узагальненими словами. Так, усі гнізда слів навколо понять «свобода» і «рівність» розчинилися в слові «мислезлочин», а всі поняття, пов'язані з «об'єктивністю» і «раціональністю», – в слові «стародумка».

У словнику не було жодного ідеологічно нейтрального слова. Такі слова, як табір радості («joyscamp») або Міністерство Миру («Miniprah»), означали прямо протилежне тому, що вони повинні були означати. Деякі, навпаки, давали ясне і точне уявлення про соціальну природу Океанії. Наприклад: «prolefeed» (пролокорм) означав вульгарні розваги і жовту пропаганду для мас.

Ключовим словом «новомови» було «біло-чорний», що містило два взаємовиключних поняття. Воно «... означає звичку нахабно, всупереч фактам, наполягати на тому, що чорне – біле» («...it means the habit of impudently claiming that black is white, in contradiction of the plain facts.») [6, p.230].

Також можна навести ще декілька прикладів «новомови» Оруелла: «facecrime» (лицезлочин), «artsem» (іскос – штучне запліднення), «blackwhite» (білочорне), «crimestop» (самостоп), «doublethink» (дводумство), «duckspeak» (мовокрекет), «unperson» (неособа), «ungood» (неголод), plusgood (плюс плюсовий), «doubleplusgood» (плюсплюс плюсовий), «malreported» (зашифрований текст на маленькому листі паперу, призначений виключно для однієї людини) [5].

Не можна не погодитися з В. Чаликовою, яка приходить до наступних висновків: «...Оруелл створив образ майбутнього світу, де думка, що народжується у плоті слова, буде замінена «качиним крекотом» – фізіологічною реакцією на що йде зверху, від абсолютної влади, команди, яка має сьогодні схвалення, а завтра – гнів, причому з приводу однієї і тієї ж події. Бо сприйняття «нової людини», яка розмовляє «новомовою», дискретно, і вчорашній день незгорає в попілі, як спалюються в спеціальній трубі вчорашні газети» [3, с. 297]. По суті, мова, створена Оруеллом, демонструє процес руху людини і в цілому людства в нікуди, в антисвіт, в простір, який своїм наповненням розчиняє людину, перетворює її в щось неживе.

Література

1. Окс М. В. Вымышленные языки в поэтике англоязычного романа XX века (на материале романов «1984» Дж. Оруэлла, «Заводной апельсин» Э. Бёрджесса и «Бледный огонь» В. Набокова) / М. В. Окс // Ростов-на-Дону. – 2005. – 403 с.
2. Оруэлл Дж. «1984» и эссе разных лет. / Джордж Оруэлл // пер. с англ. В. Гольшева. М. : АСТ, 2014 – 418 с.
3. Чаликова В. А. Об одной лингвистической утопии [Оруэлла] / В. А. Чаликова // Социокультурные утопии : реф. сб. – 1985. – № 3. – С. 256-297.
4. Шишкина С. Г. Истоки и трансформации жанра литературной антиутопии в XX веке / С. Г. Шишкина. – Иваново : Ивановский государственный химико-технологический университет, 2009. – 230 с.
5. Оруэлл Дж. Принципы Новояза / Дж. Оруэлл // Приложение к роману Дж. Оруэлла «1984» (сокращенный перевод) . [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://chalikova.ru/dzhordzh-oruell-princzipyi-novoyaza.html>
6. Orwell G. 1984 / G. Orwell. – London: Seeker & Warburg, 1970. – 393 p.